

Κρίσεις και απόψεις στον επίσημο συνδικαλιστικό τύπο για τη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου

Έλενα Μανιάτη
Διδάκτωρ Ιστορίας των Επιστημών
Τμήμα Μ.Ι.Θ.Ε. Παν/μίου Αθηνών
elmaniati@gmail.com

Μαρία Αναγνωστοπούλου
Διδάκτωρ Παιδαγωγικής του Τμήματος
Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής Α.Π.Θ.
Σχολική Σύμβουλος Π. Ε.
anagma1@yahoo.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σε αυτή την ανακοίνωση εντοπίζονται και ερμηνεύονται οι θέσεις και τα αιτήματα που αφορούν στο Ολοήμερο Σχολείο, όπως αυτά παρουσιάζονται μέσα στο επίσημο συνδικαλιστικό έντυπο της Διδακταλικής Ομοσπονδίας Ελλάδας (ΔΟΕ), το *Διδακταλικό Βήμα*. Απώτερος σκοπός της έρευνας είναι να διαφανεί κατά πόσο υλοποιήθηκαν τα οράματα και οι προσδοκίες αναμόρφωσης της σχολικής ζωής, με τις οποίες είχε περιβληθεί ο θεσμός πριν τη θεσμοθετημένη λειτουργία του το 1997, καθώς επίσης και ποιοι νέοι στόχοι, ποια νέα αιτήματα, ποιες κρίσεις και διαπιστώσεις διατυπώνονται, ύστερα από δέκα χρόνια λειτουργίας του.

Το υλικό για την προσέγγιση του θέματος προέρχεται από την καταγραφή των θέσεων συνδικαλιστικών φορέων, αλλά και όχι μόνο, στο *Διδακταλικό Βήμα*.

ABSTRACT

In this paper the places and the demands concerning the Day-long School, as they are presented in the official trade-union periodical of Primary School Teachers' Federation (DOE), the "Pedagogic Step", are located and interpreted. Ultimate aim of the research is to emerge how much were realized the visions and the expectations of reformation of school life, with which had been surrounded the institution before his enacted operation in 1997, as well as what new objectives, what new demands, what judgments and ascertainments are formulated, after his ten years of operation.

The material for the approach of the subject comes from the recording of positions of trade-union institutions in the Pedagogic Step.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ολοήμερο σχολείο στην Ελλάδα αποτελεί μία αξιόλογη πρόταση στη διατύπωση των αιτημάτων για αλλαγή στην Εκπαίδευση, τα οποία απορρέουν τόσο από τις εκπαιδευτικές προτεραιότητες όσο και από τις σημερινές κοινωνικές συνθήκες. Στη συζήτηση για την αποτελεσματικότητα του ολοήμερου σχολείου παίρνει θέση και η Διδακταλική Ομοσπονδία (ΔΟΕ) τόσο κατά την περίοδο οραματισμού και σχεδιασμού της λειτουργίας του όσο και κατά τη διάρκεια θεσμοθέτησης και υλοποίησής του θεσμού, έως σήμερα.

Στην εργασία αυτή επιχειρείται να παρουσιαστεί και να ενταχθεί σε ένα ευρύτερο ερμηνευτικό σχήμα ο πυρήνας των θέσεων του οργανωμένου συνδικαλιστικού κινήματος των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, για το ολοήμερο σχολείο. Το υλικό για την προσέγγιση του θέματος προέρχεται κυρίως από το *Διδακταλικό Βήμα*, το επίσημο συνδικαλιστικό έντυπο του κλάδου. Μελετώνται εισηγήσεις και τοποθετήσεις σε Γενικές Συνελεύσεις και Συνέδρια, σχόλια, επισημάνσεις, ανακοινώσεις, αναφορές και άρθρα επί του θέματος, συνδικαλιστών και μη, αλλά και καταγγελίες, διαμαρτυρίες και αιτήματα για το ολοήμερο σχολείο. Η παράλληλη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας προσφέρει ένα

επιπλέον ερμηνευτικό έρεισμα, ώστε να διαφανεί κατά πόσο υλοποιήθηκαν τα οράματα και οι προσδοκίες αναμόρφωσης της σχολικής ζωής, με τις οποίες έχει περιβληθεί ο θεσμός του ολοήμερου σχολείου, μετά τη λειτουργία του το 1998 και ποιες νέες προτάσεις και αιτήματα διατυπώνονται, για τη βελτίωση του θεσμού.

2. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Από τα τεύχη του *Διδασκαλικού Βήματος* της περιόδου 1985 έως 2008 συλλέξαμε, επεξεργαστήκαμε και ταξινομήσαμε όλες τις πληροφορίες που αφορούν στο ολοήμερο σχολείο. Στη συνέχεια της εργασίας κατατίθενται τα ευρήματα αυτής της ερευνητικής προσπάθειας και οι απορρέουσες διαπιστώσεις.

2.1. ΤΟ ΟΛΟΗΜΕΡΟ ΣΧΟΛΕΙΟ, ΑΠΟ ΤΑ ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΩΣ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ (1985 - 1998)

Η ανάγκη για ένα σχολείο με καινοτόμα προγράμματα και με νέες προοπτικές, αναδεικνύεται μέσα από τις συζητήσεις και τα αιτήματα της ΔΟΕ, τη δεκαετία του 1980. Για παράδειγμα, στις αποφάσεις της έκτακτης Γενικής Συνέλευσης (Γ. Σ.) της ΔΟΕ, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 21 και 22 Μαρτίου 1985 στην Αθήνα, μεταξύ άλλων γίνεται σαφής αναφορά στη δυνατότητα δημιουργίας ενός δημοκρατικού σχολείου, ανοικτού στην κοινωνία και τη ζωή, που θα αμβλύνει το καθεστώς των ανισοτήτων και διακρίσεων στην Εκπαίδευση και θα οδηγήσει σε ένα «ολοήμερο» 9χρονο βασικό σχολείο, όπου θα εξασφαλίζονται ίσες ευκαιρίες μόρφωσης σε όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα από την κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειάς τους. Στο σχολείο αυτό θα υπάρχει πρόβλεψη για εσωσχολική βοήθεια, άθληση, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις και γενικότερα για διαμόρφωση συνθηκών που θα παρέχουν στους μαθητές ποικίλες παιδαγωγικές εμπειρίες (*Διδασκαλικό Βήμα (Δ.Β.)*, 1985, τ. 964, σ.5).

Οι απόψεις για ένα καινοτόμο σχολείο αποκτούν συγκεκριμένη διάσταση, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και καταλήγουν σε σαφείς πλέον προτάσεις, που έχουν σχέση με τον εμπλουτισμό του σχολικού προγράμματος και με την επιμήκυνση του ωραρίου λειτουργίας των σχολείων.

Σε ημερίδα που διοργανώνει η ΔΟΕ στην Αθήνα, στις 27/4/1990, με θέμα: «Προτάσεις για τη βελτίωση της παρεχόμενης μόρφωσης», διατυπώνονται προτάσεις για τη σταδιακή λειτουργία και καθιέρωση ολοήμερων σχολείων (*Δ.Β.*, 1990, τ.1025, σ.11). Ένα χρόνο αργότερα, στις αποφάσεις της 60^{ης} Γ.Σ. του κλάδου, προτείνεται η λειτουργία ολοήμερων νηπιαγωγείων, υπό την ευθύνη του ΥΠΕΠΘ, με στόχο αφενός να επιτευχθεί αντισταθμιστική αγωγή και αφετέρου να κλονιστεί η ιδιωτική εκπαίδευση (*Δ.Β.* 1991, τ.1039, σ.3).

Στο 6^ο Πανελλήνιο Εκπαιδευτικό Συνέδριο της ΔΟΕ-ΠΟΕΔ στην Κύπρο, στις 19,20/4/1992, με θέμα: «Προσχολική αγωγή στην Ελλάδα και την Κύπρο, πραγματικότητα και προοπτικές», προτείνεται δοκιμαστική εφαρμογή, υπό την ευθύνη του ΥΠΕΠΘ, ολοήμερων σχολικών μονάδων, οι οποίες θα είναι χώροι παιδείας, ευχάριστης διαμονής, ψυχαγωγίας και παιχνιδιού (*Δ.Β.*, 1992, τ.1049, σ.14).

Το 1993, στα αιτήματα της ΔΟΕ περιλαμβάνεται η λειτουργία τμημάτων δημιουργικής απασχόλησης για παιδιά εργαζομένων γονέων και τίθεται ως βασική προϋπόθεση να γίνουν συμπληρωματικοί διορισμοί εκπαιδευτικών (*Δ.Β.*, 1993, τ.1061, σ.9).

Στις αρχές του 1994, ένα από τα εκπαιδευτικά αιτήματα στην απεργία της 8^{ης} Απριλίου είναι η «επέκταση και γενίκευση της λειτουργίας νέων θεσμών», ανάμεσα στους οποίους και «η δημιουργική απασχόληση παιδιών με εργαζόμενους και τους δύο γονείς» (*Δ.Β.*, 1994, τ.1006, σ.5). Κατά την 63^η Γενική Συνέλευση της ΔΟΕ

(Θεσ/νικη, 22-24/6/1994), γίνονται οι εξής προτάσεις: 1) Να ιδρυθεί αριθμός νηπιαγωγείων που θα λειτουργήσουν σε πειραματικό στάδιο με συνεχόμενο ωράριο, δειγματικά, ανά την επικράτεια, όπου θα εγγράφονται νήπια εργαζόμενων γονέων ή γονέων με κοινωνικά προβλήματα. Στα νηπιαγωγεία αυτά θα διορίζονται δύο νηπιαγωγοί, που θα εργάζονται σε δύο βάρδιες. Για την αντιμετώπιση της ιδιαιτερότητας των εργασιακών συνθηκών να παρέχονται ειδικά κίνητρα στις νηπιαγωγούς. 2) Να λειτουργήσουν ορισμένα δημοτικά σχολεία (περίπου 200) ως ολοήμερα, όπου, μετά τη λήξη του πρωινού προγράμματος, να διαμορφωθεί πρόγραμμα έως τις 4μ.μ. ή τις 5μ.μ., ως εξής: α) Κέντρα δημιουργικής απασχόλησης, για τα παιδιά εργαζομένων γονέων του σχολείου και άλλων όμορων σχολείων. Το πρόγραμμα θα περιλαμβάνει γεύμα με ευθύνη των γονέων, προετοιμασία των μαθημάτων της επόμενης ημέρας, ενισχυτική διδασκαλία των μαθητών χαμηλής επίδοσης, ψυχαγωγία κ.ά.. β) Κέντρα αναβάθμισης και διδασκαλίας των ξένων γλωσσών. Οι μαθητές του σχολείου και των όμορων σχολείων είτε αυτοί που έφυγαν με τη λήξη της πρωινής βάρδιας είτε αυτοί των εργαζομένων γονέων που παρέμειναν στα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης, θα διδάσκονται ξένη γλώσσα, αν το επιθυμούν οι ίδιοι και οι γονείς τους. Το πρόγραμμα αυτό θα διαρκεί 4½ ώρες εβδομαδιαίως και οι μαθητές θα εντάσσονται σε ανάλογα επίπεδα, ύστερα από εξετάσεις για τη διαπίστωση της γλωσσομάθειας. Οι μαθητές που δεν φοιτούν στο ολοήμερο σχολείο, θα προσέρχονται στο σχολείο, τις ώρες και ημέρες (τρία απογεύματα) της διδασκαλίας της ξένης γλώσσας, με ευθύνη των γονέων τους. γ) Τμήματα αναβάθμισης διδασκαλίας μαθημάτων αισθητικής και φυσικής αγωγής και άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις (μουσική, εικαστικά, χορός, θέατρο, αθλοπαιδιές κ.ά.) Σ' αυτά μπορούν να ενταχθούν παιδιά όπως και στην παραπάνω περίπτωση (Δ.Β., 1994, τ. 1067, σ. 2, 7, 8). Στην ίδια Γ.Σ., στην ομιλία του, ο υφυπουργός παιδείας Γ. Ανθόπουλος δεσμεύεται ότι από το νέο σχολικό έτος 1994/95 θα λειτουργήσουν κέντρα και προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης για τα παιδιά εργαζομένων γονέων καθώς επίσης και ότι θα γίνει πιλοτική εφαρμογή προγράμματος ολοήμερου σχολείου σε 10 σχολικές μονάδες. Επισημαίνει ότι για την επόμενη πενταετία το ΥΠΕΠΘ έχει εξασφαλίσει από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από το Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Ταμείο 14.000.000.000.δρχ. (Δ.Β., 1994, τ. 1069, σ.49). Για τη λειτουργία των τμημάτων δημιουργικής απασχόλησης γίνεται αναφορά, εκ μέρους της ΔΟΕ και στο υπόμνημα που υποβάλλει στον νέο υπουργό παιδείας Γ. Παπανδρέου, σχετικά με τα προβλήματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ακόμη, σε ανακοίνωσή της η ΔΟΕ εκφράζει διαμαρτυρία, επειδή ο μικρός αριθμός εκπαιδευτικών που διορίστηκαν δεν θα καλύψει τους στόχους που τέθηκαν (επέκταση σχολείων νέων προγραμμάτων, τμήματα δημιουργικής απασχόλησης κλπ.). Καλεί λοιπόν την πολιτική ηγεσία να προβεί σε επιπλέον διορισμούς (Δ.Β., 1994, τ. 1070, σ. 9, 18).

Το σχολικό έτος 1994-1995, με ευθύνη του ΥΠΕΠΘ, δημιουργούνται σε 332 δημοτικά σχολεία κοινωνικοοικονομικά ασθενέστερων περιοχών, δοκιμαστικά προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης για παιδιά εργαζομένων γονέων (Φ.13/1155/Γ1/1126/15-9-1994), ενώ παράλληλα αναγνωρίζεται η ανάγκη διεύρυνσης του σκοπού λειτουργίας των εν λόγω τμημάτων και η ανάγκη εμπλουτισμού τους με αντικείμενα παιδαγωγικού περιεχομένου (Φ.14/1225/Γ1/1145/12-12-1994. Ήδη, από το 1987, λειτουργούσαν τμήματα «φύλαξης» σε επίπεδο σχολικής μονάδας. Οι γονείς, με δική τους πρωτοβουλία, προσλάμβαναν εκπαιδευτικό για να απασχολεί τα παιδιά τους μετά τη λήξη του προγράμματος του σχολείου. Τα τμήματα αυτά λειτούργησαν έως το 1996, παράλληλα με τα τμήματα δημιουργικής απασχόλησης του ΥΠΕΠΘ.

Στις 25,26/4/1995 πραγματοποιείται στην Πάφο το 9^ο Πανελλήνιο Εκπαιδευτικό Συνέδριο ΠΟΕΔ-ΔΟΕ με θέμα: «Το ολοήμερο σχολείο». Στο *Διδασκαλικό Βήμα* (1995, τ.1975, σ.40) καταγράφονται οι διαπιστώσεις και τα συμπεράσματα του Συνεδρίου, όπως:

-Το ολοήμερο σχολείο θα πρέπει να οργανωθεί έτσι ώστε να αποτελεί υπέρβαση του διδακτικοκεντρικού σχολείου.

-Το πρόγραμμά του να στηρίζεται στην ποικιλία και στη δυνατότητα επιλογής.

-Να υπάρχει ευελιξία στην οργάνωση και λειτουργία του με βάση τις τοπικές ανάγκες και ιδιαιτερότητες.

-Να λειτουργεί αντισταθμιστικά για τις μειονεκτούσες κοινωνικές ομάδες και τις μειονεκτούσες γεωγραφικά περιοχές.

-Να συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας διαφορετικής αντίληψης και κουλτούρας για το ρόλο του σχολείου και τη σχέση του με την κοινωνία.

-Να είναι σχολείο χαράς, δημιουργίας και ζωής, όπου θα συνεργάζονται και θα επικοινωνούν εκπαιδευτικοί, μαθητές, γονείς.

-Τον κυρίαρχο ρόλο στην οργάνωση και λειτουργία του να έχει ο εκπαιδευτικός, ο οποίος αναμένεται να καλλιεργήσει την αυτενεργό μάθηση, να ενισχύσει τα μαθησιακά κίνητρα, να καθοδηγεί, να συμβουλεύει, να ενθαρρύνει την ευρηματικότητα του παιδιού.

Τον Ιούνιο του 1995 (21 - 24/6), στην 64^η Γ. Σ. του κλάδου, συζητείται το θέμα του ολοήμερου σχολείου. Επαναλαμβάνεται η πρόταση της 63^{ης} Γ. Σ., του 1994, για τη λειτουργία 200 πειραματικών ολοήμερων σχολείων και επαναπροτείνεται το αναφερόμενο στην 63^η Γ. Σ. πλαίσιο λειτουργίας του (βλ. *Δ.Β.*, 1994, τ. 1067). Ως στόχοι του ολοήμερου προβάλλονται και πάλι, όπως αναφέρει ο πρόεδρος της Γ. Σ. Ν. Αρμανάκης στην ομιλία του, η δημιουργική απασχόληση των παιδιών, κυρίως των εργαζομένων γονέων και η δυνατότητα παροχής ίσων ευκαιριών μάθησης. Ανακοινώνει μάλιστα ότι ο κλάδος θα προχωρήσει σε αγώνες, για την υλοποίηση του θεσμού. Στις ομιλίες τους, ο υπουργός παιδείας Γ. Παπανδρέου και ο υφυπουργός Φ. Πετσάλνικος υπόσχονται διορισμό 7.000 εκπαιδευτικών, ώστε να απορροφηθεί ένας ικανοποιητικός αριθμός και στο ολοήμερο (*Δ.Β.*, 1995, τ. 1076, σ. 3 - 42). Παρά την έμφαση όμως που δόθηκε στην 64^η Γ.Σ. στη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου, είναι περίεργο ότι κανένα αίτημα σχετικά με αυτό δεν περιλαμβάνεται στο διεκδικητικό πλαίσιο της κυλιόμενης απεργίας των νηπιαγωγών και δασκάλων, από 16/11 έως 14/12/ 1995 (*Δ.Β.*, 1995, τ. 1079, σ. 5).

Επίσης, τη χρονιά 1996, στις απεργίες που κηρύσσονται, στις 28 Μαρτίου και στις 8 Μαΐου, το ζήτημα του ολοήμερου δεν συμπεριλαμβάνεται στα αιτήματα του κλάδου (*Δ.Β.*, 1996, τ.1082, σ.10,13). Η ΔΟΕ άρχισε να ενεργοποιείται περισσότερο, σχετικά με τη λειτουργία του, από το καλοκαίρι του 1996. Συγκεκριμένα, στο διεκδικητικό πλαίσιο που ψηφίστηκε κατά την 65^η Γ.Σ. (21-24/6/1996), αναφέρεται ως αίτημα η καθιέρωση του ολοήμερου σχολείου, προτείνεται μάλιστα ο διορισμός επιπλέον δασκάλων, νηπιαγωγών και εκπαιδευτικών ειδικοτήτων, προκειμένου να υλοποιηθεί αυτός και άλλοι εκπαιδευτικοί στόχοι, όπως η μείωση του αριθμού μαθητών ανά τάξη και η ενισχυτική διδασκαλία (*Δ.Β.*, 1996, τ. 1083, σ. 75, 80). Στην ίδια συνέλευση, ο υπουργός παιδείας Γ. Παπανδρέου και ο υφυπουργός Γ. Πασχαλίδης στην ομιλία τους, δεσμεύονται να κάνουν πράξη το ολοήμερο σχολείο, το οποίο θα λειτουργήσει αρχικά πιλοτικά σε ορισμένα σχολεία και μετά την αξιολόγησή του θα προχωρήσουν στην επέκτασή του θεσμού (*Δ.Β.*, 1996, τ. 1083, σ. 44,54,56). Τα παραπάνω αιτήματα της ΔΟΕ επαναλαμβάνονται, μέσω επιστολών που

απευθύνει προς τη νέα ηγεσία του υπουργείου παιδείας (υπουργός Γ. Αρσένης, υφυπουργός Γ. Ανθόπουλος), στις 21/10/1996 και 29/10/1996. Στις επιστολές αυτές η ΔΟΕ αναφέρεται αποκλειστικά στο ολόημερο δημοτικό σχολείο και νηπιαγωγείο και ζητά την άμεση λειτουργία τους. Σχολιάζεται ότι αυτό έχει μεγάλη εκπαιδευτική και κοινωνική σημασία γιατί μπορεί: α) να εξισορροπήσει κοινωνικές και εκπαιδευτικές ανισότητες σε υποβαθμισμένες κοινωνικά και οικονομικά περιοχές, β) να απαλλάξει ή να ελαφρύνει την οικογένεια από τα εκπαιδευτικά βάρη, γ) να ικανοποιεί τις κλίσεις των μαθητών με τη δημιουργική απασχόληση στο θέατρο, τις νέες τεχνολογίες κλπ. και δ) να εντάξει πλήρως στο εκπαιδευτικό και κοινωνικό σύστημα τσιγγανόπουλα, παιδιά διαλυμένων οικογενειών, νεοπρόσφυγες κλπ.. Υπογραμμίζει ακόμη η ΔΟΕ την αντίθεσή της με τη λειτουργία των κέντρων δημιουργικής απασχόλησης που υποστηρίζονται οικονομικά από την τοπική και νομαρχιακή αυτοδιοίκηση ή από εργαζόμενους γονείς, γιατί έτσι πλήττεται ο ενιαίος, δημόσιος και δωρεάν χαρακτήρας της Εκπαίδευσης και ότι η παιδεία και η μόρφωση γίνονται προϊόντα εμπορεύσιμα. (*Δ.Β.*, 1996, τ. 1085, σ. 7, 48). Το αίτημα για την καθιέρωση και λειτουργία του ολόημερου σχολείου προβάλλεται μαζί με άλλα αιτήματα (εξομοίωση, επιμόρφωση, μαζικοί διορισμοί κλπ.) και στην απεργία που κηρύσσει ο κλάδος, στις 16, 17/12/1996.

Στις αρχές του έτους 1997, στην πενθήμερη απεργία του κλάδου (3-7/2), αιτείται η θεσμοθέτηση του ολόημερου δημοτικού σχολείου και νηπιαγωγείου (*Δ.Β.*, 1997, τ. 1085, σ. 6, 13).

Το 1997 θεσπίζεται με νόμο η ίδρυση των ολόημερων δημοτικών σχολείων (Ν.2525/1997). Στην 66^η Γ. Σ. (23-26/6/1997), ο Πρόεδρος της ΔΟΕ Τ. Παπαχαλαράμπος, στην ομιλία του, ενθαρρύνει τη στήριξη και την ενίσχυση από τον κλάδο του θεσμού του ολόημερου, παρότι εκφράζονται, όπως αναφέρει, επιφυλάξεις από τους εκπαιδευτικούς για την υποδομή του, το πρόγραμμα, το εργασιακό καθεστώς (*Δ.Β.*, 1997, τ. 1088, σ. 50). Στην ίδια Συνέλευση τίθεται αίτημα για διορισμό 5.000 εκπαιδευτικών, ώστε να εξασφαλιστεί επάρκεια διδακτικού προσωπικού. (*Δ.Β.*, 1977, τ. 1088, σ. 5).

Τρεις μήνες μετά την έναρξη της σχολικής χρονιάς 1997/98, η ΔΟΕ εκφράζει τη διαμαρτυρία της, επειδή το ολόημερο νηπιαγωγείο άρχισε να λειτουργεί χωρίς υποδομή και στο ολόημερο δημοτικό, σε πολλές περιπτώσεις, πληρώνουν ακόμη οι γονείς, επειδή εξακολουθούν να λειτουργούν παράλληλα τα τμήματα «φύλαξης». Στο διεκδικητικό πλαίσιο της ΔΟΕ, γι' αυτή τη χρονιά, περιλαμβάνεται το αίτημα για γενίκευση του θεσμού με δαπάνες του κράτους.

Το ίδιο αίτημα επαναπροβάλλεται και στο Πανεκπαιδευτικό Συλλαλητήριο, που έλαβε χώρα στην Αθήνα, στις 25/2/1998. Την ίδια χρονική περίοδο, η ΔΟΕ δημοσιεύει στο *Διδασκαλικό Βήμα* τις προτάσεις και τις θέσεις της για το ολόημερο. Συγκεκριμένα, προτείνει στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (Π.Ι.) να κάνει πανελλαδική έρευνα σε γονείς και εκπαιδευτικούς, ώστε να διερευνηθούν και να ληφθούν υπόψη οι απόψεις τους. Ακόμη, ζητά από το Π. Ι. να αξιοποιήσει τις εισηγήσεις του 9^{ου} Συνεδρίου ΔΟΕ – ΠΟΕΔ (Πάφος 1995) όπως και τη διεθνή εμπειρία και να παρουσιάσει ένα ολοκληρωμένο μοντέλο ολόημερου σχολείου. Οι προτάσεις της ΔΟΕ δείχνουν τον προβληματισμό της ότι το μοντέλο λειτουργίας του ολόημερου σχολείου είναι έως τώρα ανεπαρκές και δεν ικανοποιεί εκπαιδευτικούς και γονείς. Η Ομοσπονδία μάλιστα ανακοινώνει τις δικές της θέσεις οργάνωσης του ολόημερου, δείχνοντας έτσι το ενδιαφέρον και τη διάθεση να συμβάλει στη βελτίωση λειτουργίας του θεσμού. Προτείνει λοιπόν, το ολόημερο να μην αποβλέπει στη φύλαξη των παιδιών, αλλά στον εμπλουτισμό του Αναλυτικού Προγράμματος, προτείνει υποδομή του χώρου για τα νέα διδακτικά αντικείμενα, βιβλιοθήκη, μόνιμο εκπαιδευτικό

προσωπικό και μόνιμο βοηθητικό προσωπικό (για καθαριότητα, σίτιση, επιστασία), ομάδες στήριξης του παιδαγωγικού έργου από ειδικευμένους εκπαιδευτικούς ή άλλους επιστήμονες, υπερωρίες εκπαιδευτικών για την κάλυψη του διευρυμένου ωραρίου, διορισμούς στις νέες θέσεις και χρηματοδότηση από τον κρατικό προϋπολογισμό (Δ.Β., 1998, τ. 1091, σ. 7). Ακόμη, σε επιστολή της η ΔΟΕ προς τη Μ. Τζάνη, πρόεδρο της επιτροπής για το ολοήμερο¹, επισημαίνει ότι αυτό μπορεί να αποτελέσει μια σύγχρονη και υπεύθυνη εκπαιδευτική πρόταση, εφόσον διασφαλιστούν προϋποθέσεις ανάλογες με αυτές που η Ομοσπονδία έχει υποδείξει στην 63^η Γ.Σ (βλ. παραπάνω, Δ.Β., 1994, τ. 1067) και σύμφωνες με τα πορίσματα του 9^{ου} Συνεδρίου ΠΟΕΔ - ΔΟΕ (βλ. παραπάνω, Δ.Β., 1995, τ. 1075).

Η θεσμοθετημένη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου ξεκινάει το σχολικό έτος 1998-1999 και με υπουργική απόφαση (Φ131/767/Γ1/884,3-9-1998) ιδρύονται «ολοήμερα δημοτικά σχολεία-σχολεία διευρυμένου ωραρίου», ο αριθμός των οποίων φτάνει τα 1.000 περίπου.

Το Νοέμβριο (30/11/1998) η ΔΟΕ απευθύνει επιστολή στον υπουργό παιδείας Γ. Αρσένη και υφυπουργό Γ. Ανθόπουλο και ζητά συνάντηση, προκειμένου να συζητηθούν καίρια ζητήματα της Εκπαίδευσης και του κλάδου (επιμόρφωση, εξομοίωση, μετεκπαίδευση, κανονισμός λειτουργίας των σχολείων κλπ.), ανάμεσα στα οποία και η λειτουργία του ολοήμερου. Σε απαντητική επιστολή, ο υπουργός εκφράζει την επιθυμία συνάντησης και διαλόγου για τα εν λόγω ζητήματα (Δ.Β., 1998, τ. 1095, σ. 12). Η συνάντηση αυτή πιθανόν να μην πραγματοποιήθηκε άμεσα, δεν υπάρχει στο *Διδασκαλικό Βήμα* σχετική αναφορά τους προσεχείς μήνες. Αργότερα μόνο, στις 6/5/1999, ο υφυπουργός, σε συνάντηση με το Δ.Σ. της ΔΟΕ για θέματα του κλάδου, ανακοίνωσε ότι το σχολικό έτος 1999/2000 ο αριθμός των ολοήμερων νηπιαγωγείων θα διπλασιαστεί (από 350 σε 700) και τα ολοήμερα δημοτικά θα ξεπεράσουν τα 1.500 (Δ.Β., 1999, τ. 1098, σ. 11).

Στην 68^η Γ. Σ. (22-25/6/1999, Αθήνα), ο Πρόεδρος της ΔΟΕ Χ. Χρήστου προτείνει να στηρίξουν το ολοήμερο, όχι μόνο για τους παιδαγωγικούς – κοινωνικούς λόγους που αναφέρει ο νόμος 2525/97, αλλά και για «να απορροφηθούν οι χιλιάδες εκπαιδευτικοί που περιμένουν διορισμό (Δ.Β., 1999, τ. 1099, σ. 61). Σε δελτίο τύπου (18/8/1999), η ΔΟΕ εκφράζει τη διαμαρτυρία της επειδή κατά το σχολικό έτος 1999-2000 διορίστηκαν λιγότεροι από την περσινή χρονιά εκπαιδευτικοί και ζητά να καλυφθούν 1.000 οργανικές θέσεις δασκάλων από την επετηρίδα (επειδή δεν συμπληρώθηκαν αυτές από τους επιτυχόντες του ΑΣΕΠ), προκειμένου να λειτουργήσει ουσιαστικά το ολοήμερο (όπως και η ενισχυτική διδασκαλία, η κάλυψη των διδακτικών αναγκών των παλιννοστούντων κλπ.) (Δ.Β., 1999, τα, 1099, σ. 82).

2.2. ΤΟ ΟΛΟΗΜΕΡΟ ΣΧΟΛΕΙΟ, ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ (1999-2007)

Από το σχολικό έτος 1999-2000 ξεκίνησε η λειτουργία 28 πιλοτικών ολοήμερων σχολείων² σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, η ίδρυση των οποίων στηρίχθηκε από τα συνδικαλιστικά όργανα των εκπαιδευτικών (*Τα Νέα*, 19/7/2000). Με βάση μάλιστα την πιλοτική εφαρμογή αυτών των 28 σχολείων, ο κλάδος στην 69^η Γ.Σ. διεκδικεί γενίκευση του νέου θεσμού σε βάθος χρόνου μιας τριετίας, προσαρμογή των Αναλυτικών Προγραμμάτων στον νέο τύπο σχολείου, αλλαγή του

¹ Η πρώτη αυτή επιτροπή συγκροτήθηκε το Νοέμβριο του 1997 και εργάστηκε έως τον Αύγουστο του 2000. Κατόπιν, συγκροτήθηκε δεύτερη επιτροπή, με πρόεδρο τον Ι. Πυργιωτάκη, η οποία προσέφερε τις υπηρεσίες της έως τον Ιούλιο του 2002, οπότε παραιτήθηκε, ερχόμενη σε αντίθεση με την κυβερνητική πολιτική για τα ολοήμερα σχολεία.

² Μετά το 2004 ονομάστηκαν πειραματικά ολοήμερα σχολεία.

τρόπου κατασκευής των νέων διδακτηρίων ώστε να εξυπηρετούνται οι πρόσθετες ανάγκες του προγράμματος, αύξηση των αντίστοιχων επιχορηγήσεων, θεσμοθέτηση οργανικών θέσεων στα ολοήμερα, γραμματειακή υποστήριξη, διαφάνεια στη διαδικασία πρόσληψης των εκπαιδευτικών για τα μαθήματα ειδικοτήτων και συνεχή αξιολόγηση του νέου θεσμού (*Δ.Β.*, 2000, τ.1104, σ.5).

Στην προσωρινή ημερήσια διάταξη της 70^{ης} Γ. Σ. του κλάδου και πιο συγκεκριμένα στο διεκδικητικό πλαίσιο δράσης για το σχολικό έτος 2001-2002, διατυπώνεται το αίτημα για «γενίκευση του ολοήμερου σχολείου σε όλα τα σχολεία της χώρας σε μία τριετία», κατά το πρότυπο των πιλοτικών ολοήμερων σχολείων (*Δ.Β.*, 2001, τ.1108, σ.17). Στα τεύχη του *Διδακταλικού Βήματος* του έτους 2002 δεν γίνεται καμία εκτενής αναφορά για το ολοήμερο σχολείο ούτε καν στην προσωρινή, αλλά ούτε και στην οριστική ημερήσια διάταξη της 71^{ης} Γ.Σ. του κλάδου, γεγονός που προκαλεί ερωτήματα, αν λάβει κανείς υπ' όψιν του ότι τη χρονιά αυτή με Υπουργική Απόφαση, η λειτουργία, οι ανάγκες και οι προτεραιότητες του σχολείου τίθενται σε νέες βάσεις με την επέκταση και την καθιέρωση του ολοήμερου σχολείου (Υπουργική Απόφαση αριθμ. 11, Φ.50/76/121153/Γ1/13-11-2002, ΦΕΚ 1471, τ.Β', και Φ.50/78/121157/Γ1/14-11-2002, εγκύκλιος που τη συνοδεύει). Πιο συγκεκριμένα, ως στόχος για την επιτυχημένη εφαρμογή του θεσμού προτάσσεται η εμπέδωση των γνώσεων και δεξιοτήτων που διδάσκονται οι μαθητές στο πρωινό πρόγραμμα. Τα νέα ολοήμερα σχολεία απευθύνονται σε όσους θέλουν να τα παρακολουθήσουν και αποτελούν τον ενδιάμεσο τύπο σχολείου που προέκυψε από τις εμπειρίες που συγκεντρώθηκαν τόσο από τα τμήματα δημιουργικής απασχόλησης όσο και από τα 28 πιλοτικά ολοήμερα.

Έως και το 2003 λειτουργούσαν, σε 2.399 δημοτικά σχολεία της χώρας, 3.881 ολοήμερα τμήματα και σε 1.513 Νηπιαγωγεία 1.881 ολοήμερα τμήματα, στα οποία από το σχολικό έτος 2002-2003 εφαρμόζεται και συγκεκριμένο Αναλυτικό Πρόγραμμα (*Δ.Β.*, 2003, τ.1120, σ.1,2). Ωστόσο, διαπιστώνονται προβλήματα στην εφαρμογή του θεσμού και τονίζεται η ανάγκη να ληφθούν άμεσα μέτρα στην κατεύθυνση διορθωτικών κινήσεων, για να μην απαξιωθεί ο θεσμός (*Δ.Β.*, 2003, τ.1120, σ.2). Τόσο στην οριστική ημερήσια διάταξη για την 72^η Γ.Σ. του κλάδου στις 24-27/6/2003 (*Δ.Β.*, 2003, τ.1121, σ.1) όσο και στις αποφάσεις της εν λόγω Γ.Σ., διατυπώνονται προτάσεις αναβάθμισης του ολοήμερου σχολείου, όπως: α) να τοποθετηθεί, από τα 6/θέσια και πάνω δημοτικά σχολεία υποδιευθυντής – υπεύθυνος για το ολοήμερο, προκειμένου να εξασφαλιστεί η εύρυθμη λειτουργία του, β) να ενημερώνονται οι γονείς από την προηγούμενη σχολική χρονιά για τους όρους λειτουργίας του ολοήμερου, γ) να αυξηθούν οι ώρες προετοιμασίας για τους μαθητές Δ', Ε', ΣΤ' τάξης από 5 σε 10, δ) να αναβαθμιστεί ο ρόλος του δασκάλου ε) να προσλαμβάνονται εκπαιδευτικοί ειδικοτήτων μόνον όταν οι δάσκαλοι του ολοήμερου δεν διαθέτουν ιδιαίτερες γνώσεις για τα αντικείμενα που διδάσκονται, στ) να απλοποιηθεί η διαδικασία εκταμίευσης των ειδικών ποσών για τις δαπάνες του ολοήμερου και οι επιλέξιμες δαπάνες να καθορίζονται από τον σύλλογο διδασκόντων της σχολικής μονάδας, ζ) το μάθημα των αγγλικών να διδάσκεται ανάλογα με το επίπεδο γλωσσομάθειας των μαθητών και όχι κατά τάξεις, η) να υπάρξει συγκεκριμένο νομοθετικό πλαίσιο σε όλα τα επίπεδα λειτουργίας, το οποίο θα διασφαλίζει κυρίως τις εργασιακές σχέσεις και τα εργασιακά δικαιώματα των εκπαιδευτικών (*Δ.Β.*, 2003, τ.1120, σ.1, 2 και *Δ.Β.*, 2003, τ.1122, σ.7). Παρόλα αυτά, εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι στην απεργιακή κινητοποίηση της ΔΟΕ (3, 4/11/2003), εκτός από το γενικό διεκδικητικό πλαίσιο «αύξηση των δαπανών για την παιδεία στο 5% του ΑΕΠ, με στόχο την κάλυψη όλων των αναγκών που υπάρχουν στα σχολεία» τίποτα άλλο δεν αφορά στο ολοήμερο σχολείο (*Δ.Β.*, 2003, τ.1124, σ.1).

Οι διαπιστώσεις και οι προτάσεις της 72^{ης} Γ.Σ. του κλάδου υποβλήθηκαν υπό μορφή υπομνήματος του Δ.Σ. της ΔΟΕ προς την πολιτική ηγεσία του ΥΠΕΠΘ. Το υπόμνημα διαπνέεται από την ανάγκη επέκτασης των ολοήμερων τμημάτων στη βάση των πιλοτικών ολοήμερων σχολείων, καθώς και τη θεσμοθέτηση σαφούς νομοθετικού πλαισίου που να καθορίζει τις προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας τους (Δ.Β., 2004, τ.1126, σ.3).

Στο 19^ο πανελλήνιο συνέδριο ΔΟΕ - ΠΟΕΔ στην Κύπρο (4,5/5/2005), με θέμα «Κοινωνικοί φορείς και Εκπαίδευση», γίνεται αναφορά στο ολοήμερο σχολείο από τον αιρετό ΑΠΥΣΠΕ Αττικής Δ. Πανταζόπουλο. Στην ομιλία του επισημαίνει ότι, αν και το ολοήμερο θεωρείται πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η κεντρική εξουσία δεν φρόντισε για την κάλυψη των αναγκών της μεγάλης μάζας των ολοήμερων σχολείων, όπως κτιριακές υποδομές, πρόσληψη βοηθητικού προσωπικού, διορισμοί μόνιμου εκπαιδευτικού προσωπικού. Προτείνει στην πολιτεία να χρηματοδοτήσει την τοπική αυτοδιοίκηση ώστε αυτή να στηρίζει οικονομικά τα κατά περιοχή ολοήμερα σχολεία, ιδιαίτερα στην κατασκευή ή διαμόρφωση κατάλληλων αιθουσών - χώρων (Δ.Β., 2005, τ. 1132, σ. 22, 23). Το πρόβλημα του μόνιμου προσωπικού στο ολοήμερο απασχολεί ιδιαίτερα την ΔΟΕ, της οποίας το Δ.Σ., σε επιστολή του προς τους συλλόγους των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (13/7/2005) και προς την υπουργό παιδείας Μ. Γιαννάκου (6/9/2005) καταγγέλλει ότι η πολιτική ηγεσία του ΥΠΕΠΘ όχι μόνο δεν κατάργησε την ωρομισθία, παρά τις αρχικές της διακηρύξεις, αλλά δεν έχει πληρώσει τα δεδουλευμένα όσων ωρομίσθιων είχαν προσληφθεί τη χρονιά 2004/2005. Χαρακτηρίζει μάλιστα μεσαιωνικές τις συνθήκες εργασίας των ωρομίσθιων, εφόσον δεν έχουν τα δικαιώματα των διορισμένων εκπαιδευτικών (Δ.Β., 2005, τ. 1133, σ. 5, 9).

Στην 74^η Γ.Σ. του κλάδου (6/2005), εκπρόσωποι κομμάτων, εκπρόσωποι κομματικών παρατάξεων και συνδικαλιστές εκπαιδευτικοί, στις τοποθετήσεις τους, επικρίνουν τη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα του θεσμού του ολοήμερου σχολείου. Αναφέρεται ότι δεν μπορεί να παραχθεί διδακτικό έργο σε ένα ακατάλληλο και αφιλόξενο περιβάλλον, σε κτήρια χωρίς υποδομές και χωρίς το απαραίτητο προσωπικό, σε πολυπληθή τμήματα και μάλιστα πολλές φορές ανομοιογενή και πολυπολιτισμικά (Α. Τσίπρας, ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ)³ (Δ.Β., 2005, τ. 1133, σ. 40). Δηλώνεται ότι αν και το ολοήμερο σχολείο έδωσε ανάσα στους εργαζόμενους γονείς (Γ. Λουπάκης, ΠΑΣΚ) (ό.π., σ. 50), ωστόσο υποβαθμίστηκε στον έσχατο βαθμό (Α. Κλινάκης, ΠΑΣΚ) (ό.π., σ. 57) και αποτελεί παιδοφυλακτήριο που λειτουργεί με μοναδικό εξοπλισμό το ψυγείο και το φούρνο μικροκυμάτων, ελλείπει κατάλληλων αιθουσών πολλαπλών χρήσεων, γραφείων κλπ. Παρατηρείται ότι τα ολιγομελή τμήματα και οι οικονομικές επιχορηγήσεις ήταν απλά «τυρί στη φάκα» για να «αγκαλιαστεί από τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς ο θεσμός του ολοήμερου (Β. Παπαϊωάννου, Λ. Πανταζή, ΕΣΑΚ) (ό.π., σ. 79, 80, 86). Σχολιάζεται ότι το ολοήμερο «τραυμάτισε βαριά τις εργασιακές σχέσεις των εκπαιδευτικών», εισάγοντας την ωρομισθία, ανάγκασε τους γονείς να πληρώνουν για τη στοιχειώδη λειτουργία του, οδήγησε κάποιους δήμους στην επιβολή «σχολειόσημου» (Γ. Δελής, ΕΣΑΚ) (ό.π., σ. 83). Εκφράζεται ακόμη η άποψη ότι όταν θα λείψουν τα κονδύλια της Ε.Ε. και θα χρειαστούν κρατικές δαπάνες, τότε το οικοδόμημα θα καταρρεύσει Γι' αυτό η κυβέρνηση το αφήνει σαν «παράγκα του Καραγκιόζη», για να καταρρεύσει «ταπεινά και αθόρυβα» (Γ. Σούλιας, ΚΙΝΗΣΕΙΣ) (ό.π., σ. 110). Στα παραπάνω καυστικά σχόλια είναι έκδηλη η αμφισβήτηση του τρόπου λειτουργίας του ολοήμερου και η

³ Ωστόσο, η πολυπολιτισμική ανομοιογένεια εξυπηρετεί έναν από τους στόχους του ολοήμερου, που είναι η ένταξη των αλλοδαπών/παλιννοστούντων μαθητών.

αμφιβολία για τη συνέχιση και εξέλιξή του. Παρά όμως τις τόσες διαμαρτυρίες και αντιδράσεις, στο αγωνιστικό πλαίσιο της πενθήμερης απεργίας (18-22/9/2006) δεν περιλαμβάνονται διεκδικήσεις για το ολοήμερο, εκτός από το αίτημα για την κατάργηση της ωρομισθίας (Δ.Β., 2006, τ. 1138, σ. 2).

Στην 75^η Γ.Σ. του κλάδου (21/6/2006), ο πρόεδρος της ΔΟΕ Δ. Μπράτης καταγγέλλει την πολιτική ηγεσία ότι εγκατέλειψε το θεσμό του ολοήμερου, ο οποίος φθίνει συνεχώς, επειδή δεν δόθηκαν επαρκείς χρηματοδοτήσεις, ούτε ακόμη τα χρήματα για τα λειτουργικά έξοδα της προηγούμενης χρονιάς και επιπλέον έγιναν περικοπές και στους μισθούς των ωρομισθίων (Δ.Β., 2006, τ. 1138, σ. 9, 10). Στην απάντησή του, ο ειδικός γραμματέας του ΥΠΕΠΘ Κ. Ράμμος διαψεύδει ότι δεν πληρώθηκαν οι ωρομισθιοί, όσο για τις μειωμένες επιχορηγήσεις, εξηγεί και έμμεσα δικαιολογεί ότι η μείωση και η καθυστέρηση οφείλονται στο ότι η χρηματοδότηση του ολοήμερου από τα ευρωπαϊκά προγράμματα τελείωσε και εντάχθηκε πλέον η χρηματοδότησή του στον κρατικό προϋπολογισμό (2006, τ. 1138, σ. 17).

Στην 76^η Γ. Σ. (21–24/6/2007), συνδικαλιστές εκπαιδευτικοί κάνουν σχόλια για το θεσμό του ολοήμερου, θετικά μόνο ως προς το ότι αναγνωρίστηκε η σίτιση ως διδακτική ώρα, κυρίως όμως τα σχόλια είναι αρνητικά, όπως ότι υποβαθμίζεται ο παιδαγωγικός ρόλος του ολοήμερου ενώ προβάλλεται περισσότερο η κοινωνική του διάσταση, ότι η παράταση της απογευματινής ζώνης κατά μία ώρα, δηλαδή ως τις πέντε, εξυπηρετεί τη «φύλαξη» των παιδιών όμως είναι μέτρο αντιπαιδαγωγικό, να μένουν δηλαδή τα παιδιά τόσες ώρες στο σχολείο και μάλιστα με ανεπαρκείς συνθήκες σίτισης (Γ. Καρράς, Σύλλογος Αλέξανδρος Δελμούζος, ΠΑΣΚ) (Δ.Β., 1997, τ. 1141, σ. 37). Αναφέρεται ακόμη ότι το ολοήμερο, αν και είναι ένας πρωτοποριακός θεσμός, αντί να φθάσει τα πρότυπα των ευρωπαϊκών κρατών, υπονομεύεται και εκφυλίζεται (Κ. Βλάχος, Σύλλογος Πάτρας, ΠΑΣΚ) (ό.π., σ. 43).

3. ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Το ολοήμερο σχολείο, με τη μορφή που έχει σήμερα, είναι ένας νέος θεσμός στην Ελλάδα. Συνιστά από τη μια προϊόν ευρύτερων κοινωνικών και παιδαγωγικών εξελίξεων και από την άλλη αποτελεί ένα μέτρο της ασκούμενης εκπαιδευτικής πολιτικής που στοχεύει να αντιμετωπίσει ζητήματα τα οποία προκύπτουν από αυτές ακριβώς τις εξελίξεις.

Για τον κλάδο των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, όπως αυτός εκπροσωπείται και εκφράζεται συνδικαλιστικά από τη Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας (ΔΟΕ), το ολοήμερο σχολείο δεν υπήρξε απλώς ένας στόχος στο πλαίσιο λειτουργίας του συμβατού σχολείου, αλλά ένα όραμα για ένα σχολείο ισότιμο και ανοιχτό σε όλους. Αυτό προκύπτει και από την εκπεφρασμένη θέση της ΔΟΕ στην έκτακτη Γ.Σ. του κλάδου το 1985, αλλά και από τις θέσεις που καταγράφονται μέχρι το 1997 στο *Διδασκαλικό Βήμα*. Στην προσπάθεια λοιπόν να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε τον ρόλο και την εμπλοκή της οργανωμένης συνδικαλιστικά έκφρασης του κλάδου, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή και προβάλλεται από το *Διδασκαλικό Βήμα*, θα πρέπει οπωσδήποτε να σταθούμε σε αυτή την πρώτη περίοδο, πριν την υψίση του Νόμου 2525/1997. Όπως προκύπτει από την παρουσίαση των δεδομένων της έρευνάς μας, από το 1985 και μετά αρχίζει να εγείρεται ένας έντονος προβληματισμός, χωρίς ωστόσο αυτός να διαμορφώνει, τουλάχιστον μέχρι το 1994, ένα οριοθετημένο πλαίσιο αιτημάτων. Οι προτάσεις που διατυπώνονται στα Συνέδρια, τις Ημερίδες και τις Γενικές Συνελεύσεις του κλάδου είναι λίγες, δεν έχουν χρονική ακολουθία, είναι σποραδικές, συχνά χωρίς συνέπεια και για τον λόγο αυτό δεν φαίνεται να έχουν ισχύ πίεσης.

Ωστόσο, η πρώτη αυτή περίοδος 1985-1994 θεωρείται σημαντική για τη δημιουργία ενός ευνοϊκού κλίματος για το ολοήμερο σχολείο και τη διαμόρφωση μετά το 1994 ενός σαφούς διεκδικητικού λόγου.

Οι προτάσεις της 63^{ης} Γ. Σ. του κλάδου το 1994 στοχεύουν στη θέσπιση κέντρων δημιουργικής απασχόλησης για τα παιδιά εργαζομένων γονέων και η δοκιμαστική λειτουργία τέτοιων προγραμμάτων σε 322 σχολεία της χώρας κατά το σχολικό έτος 1994-1995 αποδεικνύει, παρ' όλες τις ιδιαιτερότητες και ιδιομορφίες του θεσμού, την αποτελεσματικότητα του επιχειρηματικού λόγου που διατυπώνεται.

Από το 1995 έως και το 1998, τη χρονιά δηλαδή κατά την οποία θεσπίζεται με νόμο η ίδρυση ολοήμερων δημοτικών σχολείων, υψηλά οράματα και προσδοκίες διαπνέουν τα κείμενα, συνδικαλιστών και μη, τα οποία συναντάμε στο *Διδασκαλικό Βήμα*. Προβάλλεται το αίτημα ενός σχολείου χαράς, δημιουργίας, δράσης. Ενόσ δυναμικού σχολείου που δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να φτάσουν στην κατάκτηση της γνώσης, των αξιών και των δεξιοτήτων, με προσωπική συμμετοχή. Σημαντικό είναι ότι δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα και στο ρόλο του εκπαιδευτικού, ο οποίος καθίσταται αρμόδιος για την οργάνωση και τη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου και θεωρείται ικανός να συμβάλει στην αποτελεσματική μάθηση, δημιουργώντας ένα ευνοϊκό μαθησιακό περιβάλλον. Βέβαια, η ανθεκτικότητα των αιτημάτων που διατυπώνονται για το ολοήμερο σχολείο, δεν μπορεί να κρίνεται μεμονωμένα και ανεξάρτητα από το όλο πλαίσιο της Εκπαίδευσης και των αδυναμιών που το διέπουν. Κι ενώ σε επίπεδο προθέσεων αναγνωρίζεται η εκπαιδευτική και παιδαγωγική διάσταση του θεσμού, ο συνδικαλιστικός λόγος που διατυπώνεται μετά το 1996 δίνει ιδιαίτερη έμφαση τους κοινωνικούς στόχους του ολοήμερου σχολείου, εφ' όσον εμμένει και υπογραμμίζει την ανάγκη λειτουργίας του σε υποβαθμισμένες και οικονομικά ασθενέστερες περιοχές.

Ο νόμος 2525/1997 και η θεσμοθετημένη λειτουργία ολοήμερων σχολείων το σχολικό έτος 1998-1999 αντανakλούν την ανταπόκριση της Πολιτείας στα αιτήματα και τις προτάσεις του κλάδου, ο οποίος θα πρέπει να σημειωθεί ότι είχε επιλέξει να συμπεριλάβει το ζήτημα του ολοήμερου σχολείου στο διεκδικητικό πλαίσιο των απεργιών του 1996, σε συνδυασμό με τον διορισμό εκπαιδευτικών και τη διαμόρφωση νέων εργασιακών σχέσεων.

Αυτό το τελευταίο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον διότι, όπως δείχνουν τα δεδομένα της έρευνας, είναι από τις λίγες φορές που η ΔΟΕ προτιμά να μην απομονώσει τα εκπαιδευτικά από τα εργασιακά αιτήματα, κρίνοντας ως πιο ευνοϊκή για την ευόδωση των προσπαθειών της αυτή τη στρατηγική.

Οι ενέργειες της ΔΟΕ το 1998, όπως περιγράφονται στην εργασία μας, δείχνουν ότι η Ομοσπονδία δεν αρκείται σε επιστημάνσεις και διαμαρτυρίες αλλά καταθέτει έναν, κατά την άποψή μας, επιστημονικά συγκροτημένο και παιδαγωγικά καταρτισμένο πρόγραμμα λειτουργίας του ολοήμερου, σε συνδυασμό και με άλλα καίρια ζητήματα της Εκπαίδευσης και του κλάδου, όπως η επιμόρφωση, η εξομοίωση των πτυχίων και η μετεκπαίδευση των εκπαιδευτικών.

Το σχολικό έτος 2002-2003 αποτέλεσε κομβικό σημείο για την εξέλιξη και τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του ολοήμερου δημοτικού σχολείου. Το πρόγραμμα εμπλουτίζεται με επιπρόσθετα διδακτικά αντικείμενα, τα οποία διδάσκονται βάσει Αναλυτικού Προγράμματος και οι μαθητές που συμμετέχουν υποχρεούνται να το παρακολουθήσουν μέχρι τη λήξη της λειτουργίας του. Όμως, ο ταχύς ρυθμός επέκτασης και η σχετικά απρογραμματίστη γενίκευση του θεσμού είχε ως συνέπεια να αρχίσουν να παρουσιάζονται κάθε χρόνο λειτουργικά και οργανωτικά κενά, ελλείψεις στην υλικοτεχνική υποδομή και προβλήματα σε σχέση με το εργασιακό καθεστώς των εκπαιδευτικών. Αυτά τα ζητήματα προβάλλονται μέσα από

το *Διδακταλικό Βήμα* κάθε χρόνο, θεωρούμε όμως παράλειψη που δεν επισημαίνεται και ένα σύνολο νέων προβλημάτων και θεμάτων που στο μεταξύ έχουν προκύψει, όπως το ότι δεν ελέγχεται η επιστημονική και παιδαγωγική κατάρτιση των διδασκόντων στα μαθήματα της ειδικότητας, -αν και σε επίπεδο εργασιακών σχέσεων καταγγέλλεται έντονα ο θεσμός των ωρομισθίων και επικρίνεται η αδιαφάνεια στις προσλήψεις του-, δεν τηρούνται προδιαγραφές στους χώρους εστίασης που θα πιστοποιούν την καταλληλότητά τους, 'προσλαμβάνονται' τραπεζοκόμοι από τους γονείς κάτω από άτυπο και συχνά ιδιότυπο εργασιακό καθεστώς, τα νέα γνωστικά αντικείμενα που προστίθενται δεν αποτελούν 'ανταγωνιστική' πρόταση για όλα εκείνα τα αντικείμενα μάθησης που σήμερα έχουν ιδιωτικό χαρακτήρα.

Η ΔΟΕ, όπως προκύπτει, διατυπώνει ένα γενικό πλαίσιο αιτημάτων μετά το 2004, το οποίο περιορίζεται είτε στην «αύξηση των δαπανών για την παιδεία, με στόχο την κάλυψη όλων των αναγκών που υπάρχουν στα σχολεία», είτε στη «θεσμοθέτηση σαφούς νομοθετικού πλαισίου που να καθορίζει τις προϋποθέσεις λειτουργίας του ολοήμερου σχολείου».

Κι ενώ εκφράζονται διαμαρτυρίες ότι με τον τρόπο που λειτουργεί το ολοήμερο σχολείο, συχνά υποβαθμίζεται σε ρόλο φορέα φύλαξης των παιδιών, υπονομεύοντας την παιδαγωγική και εκπαιδευτική του διάσταση και το όραμα για ένα σχολείο ισότιμο και ανοικτό σε όλους, απουσιάζει μια δημόσια συζήτηση για τη βελτίωση του θεσμού. Πολύ περισσότερο, απουσιάζει η οργανωμένη και συστηματική άποψη τόσο των εκπαιδευτικών που εμπλέκονται στη λειτουργία του όσο και των γονέων που βιώνουν τη φοίτηση των παιδιών τους σε αυτό.

Για τους λόγους αυτούς, και όχι μόνο, τον Μάρτιο του 2006, το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ ανέλαβε, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Παιδαγωγικών Ερευνών – Μελετών της Διδακταλικής Ομοσπονδίας Ελλάδας (ΙΠΕΜ – ΔΟΕ), τη διεξαγωγή πανελλαδικής έρευνας για την αξιολόγηση του ολοήμερου σχολείου με τίτλο: «Διεύρυνση του κοινωνικού και παιδαγωγικού ρόλου του ολοήμερου δημοτικού σχολείου». Τα αποτελέσματα της έρευνας δημοσιεύτηκαν το 2007 σε ειδική έκδοση του ΙΝΕ/ΓΕΣΕΕ, στο *Διδακταλικό Βήμα* (2008, τ.1145, σ.31-35) και σε Ημερίδα της ΔΟΕ στα Γιάννενα, στις 26 Μαΐου 2008. Στην αξιολόγηση του ολοήμερου σχολείου κινούνται και οι εργασίες του 20^{ου} Πανελληνίου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου της ΔΟΕ, στο Ηράκλειο Κρήτης (26, 27/4/2006), με τίτλο: «Ολοήμερο σχολείο – 10 χρόνια μετά. Εμπειρίες – Προοπτικές».

Ο προβληματισμός είναι εμφανής, όπως εμφανής είναι και η διάθεση της ΔΟΕ να πάρει θέση απέναντι στην κριτική που δέχεται ο θεσμός ως προς τα σημεία της αναντιστοιχίας του με τα οράματα και τους στόχους που είχε περιβληθεί.

Η ΔΟΕ, εκφράζοντας τη βούληση του κλάδου επιχειρεί να εξασφαλίσει την απρόσκοπτη εφαρμογή του θεσμού. Από την άλλη μεριά θα πρέπει να αφουγκραστεί και τις ανησυχίες των εκπαιδευτικών του κλάδου που εστιάζονται μήπως τελικά το ολοήμερο αναχθεί σε απλώς 'χρήσιμο' θεσμό για τις κοινωνικές εξελίξεις και όχι σε θεσμό καθοριστικής σημασίας για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και το σχολείο που ευαγγελίζονται οι εμπνευστές του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Αγγελοπούλου, Δ. (2005). «Ολοήμερο Σχολείο: Ίδρυση – εξέλιξη – προβλήματα και προβληματισμοί», στο Λουκέρη, Δ. (επιμ.), *Ολοήμερο Σχολείο*. Αθήνα: Πατάκης, 75 - 107.

- Αναγνωστοπούλου, Μ. (2006). «Οι λόγοι εγγραφής των μαθητών στο Ολοήμερο Σχολείο και οι λόγοι “διαρροής” (διακοπής της φοίτησής τους) ως κριτήρια αξιολόγησης της λειτουργίας του», περ. *Κίνητρο*, τ. 7, 139 – 156.
- Βιτσιλάκη, Χ. / Πυργιωτάκης, Ε. (2001). «Το Ολοήμερο Σχολείο: Μια συνοπτική πρόταση για την εφαρμογή του στην πράξη», στο Πυργιωτάκη, Ι. (επιμ.), *Ολοήμερο Σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ, 29 – 41.
- Βιτσιλάκη, Χ. (2007). *Κοινωνιολογική, γνωστική και εκπαιδευτική θεμελίωση του θεσμού του Ολοήμερου Σχολείου*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Δεμίρογλου, Π. (2005). *Η λειτουργία του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου στη χώρα μας*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Διδασκαλικό Βήμα*, τεύχη του 1985 και τεύχη της περιόδου 1990 έως 2008.
- Εφημερίδα *Τα Νέα*, 19/7/2000.
- Λουκέρης, Δ. / Καραμπατζάκη, Ζ. / Σταματοπούλου, Ε. (2005). «Αξιολόγηση του θεσμού του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου. Μια κριτική προσέγγιση σύμφωνα με τις απόψεις των διευθυντών και υποδιευθυντών ή υπευθύνων τους», στο Λουκέρη, Δ. (επιμ.), *Ολοήμερο Σχολείο*. Αθήνα: Πατάκης, 349 – 397.
- Μανιάτη, Ε. (2005). «Ο εκπαιδευτικός στο Ολοήμερο Σχολείο: Προσέγγιση του ρόλου του στη διαμόρφωση ενός νέου διδακτικού και παιδαγωγικού περιβάλλοντος», στο Λουκέρη, Δ. (επιμ.), *Ολοήμερο Σχολείο*. Αθήνα: Πατάκης, 167 – 203.
- Πυργιωτάκης, Ι. (2001). «Ολοήμερο Σχολείο: Μια πρώτη προσπάθεια εφαρμογής του στην Ελλάδα», στο Χατζηδήμου, Δ. (επιμ.), *Παιδαγωγική και Εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης, 589 – 604.
- Σιμένη Π. / Μπάκας Ν. (2001). «Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο», περ. *Τα Εκπαιδευτικά*, 61-62.
- Χατζηδήμου, Δ. (2005). «Το Ολοήμερο Σχολείο των τελευταίων δέκα χρόνων στη χώρα μας: μια κριτική αποτίμηση», περ. *Κίνητρο*, 7 – 18.
- Χατζηδήμου, Δ./ Δεμίρογλου, Π. (2008). «Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο στη χώρα μας», στο Μακρή – Μπότσαρη, Ε. (επιμ.), *Θέματα εισαγωγικής επιμόρφωσης για νεοδιόριστους εκπαιδευτικούς*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 231 - 241.